

— a urmat exploatarea statistică a rezultatelor și exploatarea analitică a lor prin ordinator, ansamblu de procedee de exploatare a datelor chimice ce a trebuit să țină cont de structura geochimică a zonelor de producție, singura capabilă să dovedească proveniența grupului de fragmente în cauză.

În „Concluziile generale“, Pierre Dupont comentează rezultatele obținute, subliniind existența unui grup histrian ce poate fi comparat cu vesela provenită din Grecia de Est.

Pierre Dupont a format din cele două grupe de vase presupuse locale, pe care Petre Alexandrescu le numise : argilă cu cochilie și argilă albă, un singur grup, a cărei culoare diferă după temperatura cuptorului și conținutul în calcar. El are meritul de a fi confirmat supoziția că ceramicile gri și de culoare deschisă aparțin aceluiași atelier histrian.

Metoda de analiză globală folosită de Pierre Dupont a ajutat la recuperarea unui centru provincial în masa ceramicilor grecești și a sugerat în același timp o posibilă urmare a acestei lucrări, care ar avea drept scop determinarea unui număr și mai mare de centre ceramice și studierea raporturilor, rezultatelor și coincidențelor.

Doina Lemny

MARIA COMȘA, *Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII—X de la Bucov — Ploiești)*,

Editura Academiei, București, 1978, 182 p.

Publicată la una din cele mai prestigioase edituri din țară, monografia așezărilor vechi românești de la Bucov aduce în circuitul științific un bogat și valoros material arheologic, obținut pe parcursul a unsprezece campanii de săpături. Numărul mare de complexe (bordeie, locuințe de suprafață, anexe gospodărești, cuptoare, gropi) și inventarul variat descoperit în cuprinsul acestora oferă posibilitatea de a analiza probleme diverse, nu numai de natură strict arheologică, ci și de importanță istorică mai largă. Întrucât ele nu pot fi toate discutate în cadrul unei recenzii, ne propunem să consemnăm doar câteva observații, care se referă la modul de prezentare al descoperirilor de la Bucov, precum și la unele interpretări făcute pe baza lor.

Pe teritoriul comunei Bucov au fost semnalate resturi de locuire datînd aproximativ din aceeași perioadă în mai multe puncte, pe care M. Comșa le consideră așezări distincte. Analizînd poziția lor în teren (fig. 1), constatăm că patru dintre ele (Rotari, Ghespari, Tioca și La Morcovescu) sînt foarte apropiate și ar putea fi incluse într-o singură așezare, situată pe o parte din vatra actualului sat. Separarea resturilor de locuire de la Ghespari, Tioca și La Morcovescu prin albia unor piraie nu poate fi un criteriu de delimitare a așezărilor, deoarece vetre de sat străbătute de piraie sau de ripi se cunosc și în alte perioade istorice; locuințele puteau fi grupate după unele particularități de relief, dar nu orice grup de locuințe forma o așezare. Prin urmare, cele patru puncte de la Rotari, Ghespari, La Morcovescu și Tioca ar putea fi apreciate mai curînd ca sectoare ale aceleiași așezări. Doar zona de locuire din punctul „I. a Brezeanu“, aflată la peste 1 000 m spre nord, ar putea fi considerată ca o a doua așezare.

Autoarea monografiei și-a propus să prezinte și să analizeze materialul arheologic după o problematică amplă, cu caracter istoric, privind în special amplasarea așezărilor, sistemul de construcție al locuințelor, ocupațiile locuitorilor și obiceiurile funerare (rituri și ritualuri) practicate de populația românească din această zonă.

Pe baza observațiilor stratigrafice, M. Comșa stabilește în punctul Tioca două niveluri cu șapte etape de locuire : trei etape în bordeie, două etape în case puțin adîncite și două etape în case construite la suprafața solului. Se exprimă totodată opinia că această succesiune a etapelor de locuire este valabilă și pentru punctele Rotari și Ghespari.

În monografia sa, autoarea a încercat să realizeze două deziderate : publicarea exhaustivă a descoperirilor din așezările vechi românești de la Bucov, precum și ordonarea și interpretarea diferitelor categorii de descoperiri (complexe de locuire și inventar).

M. Comșa nu a făcut o prezentare separată a fiecărui complex arheologic la care să consemneze și inventarul descoperit, ci a oferit o descriere generală pentru diferitele categorii de complexe. Prin această prezentare sintetică, autoarea ne lipsește însă de posibilitatea de a verifica aprecierile făcute, care rămîn în cea mai mare parte incontrobabile. Spre exemplu, din planurile generale de săpături (fig. 4 și 5) rezultă că în punctul Tioca au fost dezvelite 54 locuințe, 4 cuptoare și 20 gropi (dintre care două nenumerate în casa nr. 14 ; p. 137), iar la Rotari 16 locuințe, 1 cuptor și 2 gropi. Pentru aproximativ 24 % din numărul locuințelor nu se dau planurile și celelalte informații privind tipul construcției, prezentîndu-li-se numai inventarul : bordeiele nr. 2 și 13, casele nr. 22, 26—28 de la Tioca ; depozitele nr. 1, 4, 5, casele nr. 3—9 de la

Rotari. Despre alte locuințe nu ni se dau informații decât incidental: din casa 22 se dă numai o vatră (pl. VI/5), din casa 26 o fusaiolă (fig. 38/4), iar din casa 27 un rest de inscripție, despre care nu știm însă precis dacă provine de aici, cum se menționează în explicația planșei XXVIII/11, sau din casa 28, cum se afirmă la p. 130 și fig. 98/8. Acestea sînt toate informațiile despre complexe în discuție. O situație deosebită au bordeiele 10 și 22 de la Tioca. Ele apar în desen (secvențe de plan în fig. 21/1 și 10/3), fără nici o altă informație în text privind tipul construcției. Pe baza comparării inventarului, și în special a ceramicii, ele au fost datate în secolul VIII (p. 15), dar în toată monografia nu găsim nici o piesă de inventar care să provină din cuprinsul lor. Există însă complexe despre care nu se dă pe parcursul lucrării absolut nici o informație, fie desenul, fie descrierea construcției sau a inventarului (casa 15 și gropile 10–16 de la Tioca; pentru acestea din urmă se fac doar unele referiri generale la p. 43–44).

Succesiunea tipurilor de locuințe — bordei, casă puțin adîncită, casă de suprafață — și datarea lor sînt probleme asupra cărora M. Comșa a zăbovit îndelung, adeseori revenind, fără a înlătura totuși semnele de întrebare generate de inconsecvențele repetate. Astfel, bordeiele sînt datate în secolul VIII și pînă la mijlocul secolului al IX-lea, casele puțin adîncite în a doua jumătate a secolului al IX-lea și la începutul secolului al X-lea, iar casele construite la suprafață în secolul al X-lea (p. 33–35, fig. 4 și 108). Corelînd informațiile din fig. 4 și 108, aflăm că cele șapte etape sînt date astfel: I — secolul VIII; II — sfîrșitul secolului al VIII-lea — începutul secolului al IX-lea; III — mijlocul secolului al IX-lea; IV — a doua jumătate a secolului al IX-lea; V — sfîrșitul secolului al IX-lea — începutul secolului al X-lea; VI — mijlocul secolului al X-lea; VII — a doua jumătate a secolului al X-lea. Presupunînd că acestea ar fi realitatea, cum s-ar putea explica oare lipsa locuințelor din prima jumătate a secolului al IX-lea, deoarece M. Comșa datează clar etapa a doua pînă la începutul secolului al IX-lea, iar etapa a treia începînd de la mijlocul secolului al IX-lea? Situația se repetă și pentru locuințele din prima jumătate a secolului al X-lea.

Bordeiul 6 de la Tioca este datat la sfîrșitul secolului al VIII-lea și la începutul secolului al IX-lea în explicația fig. 108 și la mijlocul secolului al IX-lea în explicația fig. 4 și p. 34. De asemenea, casa de la Tioca, despre care se spune că avea două faze (p. 25), este datată global la sfîrșitul secolului al IX-lea și la începutul secolului al X-lea în explicația figurilor 4 și 108. Aprecierile referitoare la „evoluția și datarea diferitelor tipuri de locuințe de la Bucov” (p. 31–35) se bazează pe datele stratigrafice coroborate cu „elemente de datare” (p. 33), mai precis obiecte de port, arme, alte obiecte de uz casnic (toc de ace, găleată). Materialul cel mai numeros de la Bucov — ceramica — n-a fost amintit în acest subcapitol despre datarea locuințelor, deși pe parcursul lucrării se menționează că ceramica a contribuit, în general, la datarea complexelor.

Încadrarea cronologică a complexelor de locuire pe baza obiectelor de port (nasture, mărgelă, cataramă, cercei) care au o largă circulație în timp și în spațiu rămîne o problemă discutabilă, după cum a observat deja P. Diaconu¹. De exemplu, catarama din bronz cu verigă ovală și cercelul cu veriga dintr-un fir sîrmă, de bronz, cu secțiunea circulară, nu pot data bordeiul 3 de la Tioca la sfîrșitul secolului al VIII-lea sau la începutul secolului al IX-lea (p. 32 și fig. 95/11, 19), pentru că aceste obiecte au analogii perfecte în secolul al IV-lea². O locuire „aparținînd unei faze tirzii a culturii Sintana de Mureș, a fost semnalată și de M. Comșa prin „rare fragmente ceramice” (p. 15).

Populația care a locuit în zona Bucov se ocupa îndeosebi cu creșterea animalelor, diferite meșteșuguri (prelucrarea fierului și a lemnului, olăritul) și mai puțin cu agricultura, deși „preocupările agricole nu lipseau” (p. 44). Această ultimă afirmație a fost susținută prin numărul mic al uneltelor agricole și al gropilor de provizie, prin cantitatea mică de semințe carbonizate și de asemenea prin urmele de pleavă descoperite.

În ciuda faptului că la Bucov se prelucra fierul, numărul uneltelor agricole descoperite (o ramă de hîrleț și o coasă) este destul de mic. Totuși, o parte din unelte puteau fi lucrate din material perisabil (lemn), fapt cunoscut pînă tirziu, aproape de epoca modernă³.

Din cele 22 de gropi descoperite în punctele Tioca și Rotari, patru au fost folosite, după părerea M. Comșa, ca gropi rituale (gropile nr. 4 și 6, precum și cele două gropi din casa nr. 14 de la Tioca), șapte „ar putea reprezenta înmormîntări reale sau simbolice (cenotafuri)”

¹ P. Diaconu, *Maria Comșa, Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII–X de la Bucov — Ploiești)*, SCIVA, 30, 1979, 3, p. 474.

² Gh. Diaconu, *Mogoșani. Necropola din sec. IV e.n.*, Tirgoviște, 1970, fig. 13, 10 și 15, 9.

³ V. Neamțu, *La technique de la production céralière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle*, București, 1975, p. 197.

(gropile nr. 1 și 2 de la Rotari și nr. 1, 3, 5, 7 și 8 de la Tioca) și una ar fi groapă de provizie (groapa nr. 18 de la Tioca). La subcapitolul despre agricultură, referitor la gr. nr. 9 de la Tioca se spune că „arată că a avut o „destinație specială” (p. 44), dar se trimite la fig. 17/1. Or, din explicația figurii, ca și din textul care prezintă detaliat această groapă (p. 41), aflăm că la fig. 17/1 a fost ilustrată groapa nr. 18. Prin urmare, s-ar părea că la p. 44 autoarea a intenționat să se refere din nou la groapa nr. 18. Pentru groapa nr. 17, de „forma unui con inversat cu laturile arcuite și virful rotunjit” se arată că a avut o „destinație specială” (p. 41), fără a se face vre-o altă apreciere. Ținând seama că unele gropi pentru păstrarea proviziilor din perioade mai tirzii⁴ se aseamănă în parte cu groapa nr. 17 de la Tioca, am putea presupune că și aceasta a putut avea aceeași destinație. Groapa nr. 2, împreună cu altele din sectorul nordic de la Tioca (gropile nr. 10–16), au fost considerate unele ca gropi de scos lut, iar altele ca gropi menajere (p. 41–42). Totuși, se recunoaște posibilitatea ca unele din aceste gropi „să fi servit și la păstrarea cerealelor” (p. 44). Toate aceste constatări nu concordă cu observațiile finale ale autoarei, că „În cuprinsul celor două așezări... gropile de bucate sînt... aproape inexistente” (p. 44).

În ceea ce privește gropile reprezentînd înmormîntări, autoarea nu poate oferi nici un argument care să justifice o asemenea interpretare, pentru că nu au fost descoperite fragmente de oase umane calcinate (p. 138–143). Prin particularitățile lor, aceste gropi se deosebesc de gropile obișnuite, avînd fără îndoială o altă destinație. Forma și maniera de amenajare ar sugera mai curînd folosirea lor drept „cuptoare”.

Deosebit de interesantă este descoperirea mai multor ateliere de fierărie. În ciuda tuturor străduințelor, numărul lor nu poate fi precizat, fapt pentru care nu se poate stabili, nici măcar cu aproximație, amploarea prelucrării fierului la Bucov.

În cadrul analizei pieselor de inventar, un loc aparte este rezervat ceramicii, a cărei tipologie a fost făcută pe baza următoarelor criterii: tehnică de lucru (roata acționată „cu mîna” și „cu piciorul”), ardere (oxidantă sau inoxidantă) și decor (încizat, lustruit, vopsit, pictat, smălțuit). Se evită, de cele mai multe ori, precizările în legătură cu structura și calitatea pastei. Astfel, din toate vasele prezentate în subcapitolul „Ceramica cu decor încizat, lucrată cu roata rapidă” (p. 60–66), numai pentru două fragmente se menționează pasta (p. 66, fig. 74/4, 9). Împărțirea ceramicii locale în mai multe categorii nu s-a făcut pe baza aceluiași criterii. Subtitlurile prin care M. Comșa definește cele cinci grupe ceramice (1 – Ceramica cu decor încizat, lucrată cu roata rapidă; 2 – Ceramica cu decor încizat, lucrată pe roata de mîna; 3 – Ceramica cu decor lustruit și încizat, arșă inoxidant (cenușie); 4 – Ceramica cu decor lustruit și încizat, arșă oxidant; 5 – Ceramica avînd suprafața dată cu angobă, vopsită sau pictată) arată evident că uneori s-a avut în vedere decorul și tehnica de execuție (grupele 1 și 2), iar alteori decorul și tehnica de ardere (grupele 3 și 4) sau chiar numai decorul (grupa 5). Aprecierile referitoare la tehnica de modelare a vaselor sînt destul de relative. Astfel, despre ceramica celei de a doua grupe se spune: „Vasele... sînt uneori lucrate pe o roată de mîna primitivă, cu turații lente. Marea majoritate a materialului este lucrat pe diferite tipuri de roată de mîna mai perfecționate, care au uneori turații atît de rezezi încît se apropie de cele ale roatelor rapide acționate cu piciorul” (p. 66). După o asemenea precizare ar trebui să aflăm însă și care este diferența între ceramica lucrată cu roata rapidă și cea executată cu roata de mîna cu turații rapide. Autoarea ne lasă să înțelegem numai cît de neunitară era, după tehnica de lucru, cea de a doua grupă de ceramică.

Clasificarea tipologică nu este făcută totdeauna după criterii precise și pe un material concludent. A se vedea, ca exemplu, cele două tipuri de oale cu toartă (p. 73–74) din capitolul „Ceramica cu decor încizat, lucrată pe roată de mîna”. În general se insistă la descrierea formelor de vase și a ornamentelor, care se pot observa bine în ilustrație. În schimb, de cele mai multe ori sînt omise datele cu privire la pastă și tehnica de lucru, detalii care nu pot fi stabilite după ilustrație.

Descoperirea unui atelier de olărie la Bucov atestă că o parte din ceramică a fost lucrată pe loc. Spre o asemenea concluzie conduc și analizele făcute cu izotopi radioactivi pentru unele probe de ceramică și de sol. Totuși, este greu de admis că aproape toată ceramica a fost lucrată la Bucov, așa cum autoarea ne lasă să înțelegem. Nici prezența inițială a unor modele și nici aducerea unor meșteri din centrele de olărie bizantine nu puteau opri pătrunderea produselor de olărie din alte ateliere. În mod firesc, într-un centru meșteșugăresc important cum este acela de la Bucov, situat pe drumul tradițional al sării, ce lega teritoriul intracarpatic de sudul Dunării, trebuie să fi pătruns din abundență și ceramica din alte centre de olărie, locale și bizantine.

⁴ *Ibidem*, fig. 52, 2.

Sînt regretabile erorile cu privire mai ales la proveniența și datarea materialelor. Astfel, unele din ele au fost încadrate diferit de la o pagină la alta, sau au fost atribuite în același timp la două complexe. Menționăm doar cîteva dintre ele :

— Vasul din fig. 88/6 ar proveni după explicația figurii din bordeiul 1 (Rotari) și ar data din secolul al IX-lea ; la p. 112 se afirmă însă că același vas ar proveni din dependența 3 (Rotari) — și ar data din secolul al X-lea.

— Fragmentul de vas din fig. 88/3 provine, potrivit explicației figurii, din dependența 4 (Rotari), dar la p. 110 se afirmă că ar fi din bordeiul 1 (Rotari).

— Fragmentul de vas de la fig. 81/1 este considerat mai întîi ca provenind de la un castron cu corpul tronconic (p. 85), iar mai apoi de la un urcior (p. 102).

— Fragmentul de vas din pl. XXI/3 ar avea conform explicației o dublă proveniență ; din dependența 3 de la Rotari și ar data din secolul X ; apoi este atribuit bordeiului 1 de la Tioca și este datat în secolele VIII—X. Din explicația aceleiași planșe lipsesc referirile pentru fragmentele de vase de la nr. 4—5, în schimb se menționează un fragment de vas la nr. 15, care n-a mai fost ilustrat.

— Arșicele din pl. XXVII/8—12 provin conform explicației din dependența nr. 3 de la Rotari, datată în secolul X, iar ulterior se spune că provin din bordeiul 9 de la Tioca, datat în secolul IX.

Un interes deosebit îl prezintă informațiile cu privire la descoperirea unor piese pe care s-au păstrat resturi de scriere, „semne alfabetiforme” și chiar inscripții. Ele provin din bordeiele 1—4, 7, 9, 13, 15—17, 19, 21 și casele 1—3, 4a, 6a, 6, 7—12, 14, 17, 19, 28 de la Tioca și din bordeiele 1—2, dependențele 2—5 și casele 1—6, 8, 9, de la Rotari (s-au avut în vedere și complexe în care au fost descoperite obiecte cu „semne”, discutate în cap. *Soriful*). Un calcul simplu arată că resturi de scriere s-ar fi găsit în 42 locuințe din cele 70 descoperite, deci în 60% (!) din numărul lor. Datele sînt adunate din cap. VIII (p. 56), IX (p. 93), XIV (p. 127—135), fig. 98—101, pl. XV, XXVII și XXVIII. Trebuie să menționăm totuși că multe probe din ceea ce autoarea ne prezintă drept scrieri sînt de fapt semne și zgîrieturi întîmplătoare. Spre exemplu, ne surprinde că zgîrieturi ca acelea de pe fusaiiolele de la fig. 37/2, 5, 18 au putut fi considerate inscripții. Felul în care ni se demonstrează existența lor este semnificativă. La p. 56 se afirmă că „unele fusaiiole au pe ele diferite semne incizate (semne de proprietate), semne alfabetiforme și chiar inscripții cu inițialele sau chiar numele celei care a folosit fusaiola respectivă”, indicîndu-ni-se în paranteză cap. *Scrișul* pentru toate aceste detalii. Numai că la capitolul despre scris (p. 127—135), luîndu-se în discuție fiecare fusaiolă cu presupuse semne și inscripții, nu ni se mai amintește absolut nimic de promisiunea făcută la p. 56. Pînu urmare, nu aflăm nimic despre ceea ce autoarea consideră că ar fi „inițialele” sau chiar numele proprietarei (p. 56).

Situația este similară și pentru semnele aflate pe pietrele de ascuțit (fig. 102) și de asemenea pe unele vase de lut și chiar pe resturile de lipitură. Anumite semne și litere par să existe la Bucov, așa cum rezultă, spre exemplu, din ilustrația de la fig. 103/2, 7, 10; 104/7; pl. XXVIII/2, 3, 5, dar numărul lor este mult mai redus decît ni-l prezintă M. Comșa. Multe din aceste semne observate pe fragmente de vase, care „cu greu pot fi văzute cu ochiul liber” (p. 130), sînt de fapt un joc al naturii.

Problematica discutată și trimiterile bibliografice, îndeosebi la literatura de specialitate sovietică și bulgară, atestă cunoștințele ample pe care le posedă autoarea în ceea ce privește regiunea carpato-ponto-dunăreană în a doua jumătate a mileniului I al e.n. Ne surprinde însă tendința evidentă de a nu menționa lucrările care se referă la descoperirile din spațiul cuprins între Carpați și Prut pentru care se amintește doar un singur articol (!)⁶. Omișunea este cu atît mai mult o surpriză, cu cît autoarea face foarte dese referiri la descoperirile similare dintre Prut și Nistru.

Încadrarea cronologică a diferitelor etape de locuire din așezarea de la Bucov rămîne încă un deziderat. Observațiile mai vechi, menționate și de autoare (p. 143, nota 190), la care se adaugă și altele mai recente⁷, arată că există motive temeinice pentru a data o parte din descoperirile de la Bucov într-o perioadă ulterioară secolului al X-lea. Dealtfel, M. Comșa nu a făcut o analiză propriu-zisă pentru încadrarea cronologică a descoperirilor de la Bucov, ci a oferit doar o apreciere formulată foarte pe scurt. Este suficient să menționăm că subcapitolul *Încadrarea cronologică a așezărilor de la Bucov* a fost tratat doar pe o jumătate de pagină. Or,

⁶ Ghenuță Coman, *Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V—XIII*, *Mem. Antiq.*, III, 1971, p. 479—497.

⁷ P. Diaconu, *op. cit.*, p. 472—474.

cunoscând părerile diferite asupra cronologiei descoperirilor de la Bucov, s-ar fi impus tratarea subiectului mult mai pe larg. De asemenea, prezentat pe o jumătate de pagină, subcapitolul intitulat *Locul aşezărilor de la Bucov în cadrul culturii materiale vechi româneşti* ar fi necesitat o atenţie sporită.

Lucrarea a fost structurată pe un număr mare de capitole (I—XVII), ceea ce fragmentează mult materialul. Unele capitole puteau fi contopite. Astfel, cap. V (*Materiale de construcţie descoperite în diferite complexe*) putea fi inclus la cap. IV (*Locuinţele şi dependenţele lor*), iar cap. VII (*Meşesugurile*) şi VIII (*Îndeletnicirile/meşesugurile/casnice*) la cap. VI (*Ocupaţiile*). De asemenea, cap. X (*Obiectele de uz casnic*) şi XI (*Instrumente pentru măsurat greutatea*) puteau fi reunite, iar cap. XVI despre gropile arse şi cu cărbuni putea fi inclus la cap. IV.

Pentru descoperirile arheologice de la Bucov au fost făcute şi unele cercetări complementare⁷, cum ar fi analize sporopolinice, determinări de material faunistic, analize cu izotopi radioactivi pentru probe de ceramică şi de sol, analize metalografice, precum şi determinări de seminţe şi de resturi de cărbuni. Spaţiul tipografic acordat de editură a fost prea mic pentru a include în volum şi studiile complementare. Importanţa cu totul aparte pe care o au descoperirile de la Bucov ar fi impus totuşi acordarea unui spaţiu corespunzător în monografie şi acestor studii, risipite din această cauză prin diverse publicaţii.

Volumul, apărut în condiţii grafice foarte bune, cuprinde un material ilustrativ deosebit de bogat, constând în cea mai mare parte din desene, care permit, recunoaşterea exactă a tuturor detaliilor de formă şi de decor. Pentru fiecare obiect se dă în explicaţie şi provenienţa, ceea ce ajută la reconstituirea inventarului pe complexe.

În concluzie, monografia descoperirilor de la Bucov oferă un foarte bogat material arheologic aparţinând culturii vechi româneşti. Chiar dacă unele din problemele ridicate de această aşezare n-au putut fi rezolvate de la început, monografia are, între altele, marele merit de a oferi istoricilor repere de sprijin sigure şi puncte de plecare pentru cercetările viitoare.

Sanda Ioniţă

DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. A MOLDOVA. *Volumul III, Întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi Nistor Ciocan*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1980, 685 p., 50 lei.

Volumul închinat memoriei lui Ion Bogdan şi Mihai Costăchescu cuprinde 309 documente interne dintre anii 1487—1504, împărţite astfel: 295 originale, unul îndoienic (p. 531) şi 13 falsuri (p. 532—577). După locul lor de conservare documentele publicate în volumul al III-lea al colecţiei provin de la Biblioteca Academiei Socialiste România, Arhivele Statului din Bucureşti, Iaşi, Suceava, Bacău, Botoşani, Piatra—Neamţ, Biblioteca de Stat a U.R.S.S., „V. I. Lenin” din Moscova, Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol” Iaşi, Mănăstirea Putna, Mănăstirea Dragomirna, Muzeul militar Central, Biblioteca Centrală de Stat—Bucureşti, Biblioteca Universităţii Cluj—Napoca, Muzeul judeţean Suceava, Muzeul Regiunii Porţilor de Fier—Drobeta—Turnu Severin, Arhiva Centrală a actelor vechi din Varşovia, Arhiva istorică de stat—Chişinău, Biblioteca „V. A. Urechia”—Galaţi, Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, Muzeul judeţean Argeş—Piteşti, Muzeul de istorie—Buzău, Muzeul Fălticeniilor, Muzeul de literatură al Moldovei Iaşi şi din câteva colecţii particulare.

Toate cele 309 documente cuprinse în acest volum sînt publicate în ordine cronologică la nivelul tuturor exigenţelor ştiinţifice. Ele conţin o bogată informaţie privitoare la situaţia social—economică şi politică a Moldovei între anii 1487—1504, a organizării administrative, judecătoreşti, militare, fiscale şi bisericeşti.

Documentele cunoscute pînă acum, au fost editate cu textul original şi traduceri, iar cînd nu s-au păstrat originalele, copiile în limba originalului sau traducerile şi chiar registrele. Ca atare volumul acesta este cel mai complet cu privire la actele din perioada amintită, depăşind pe cele editate de Ion Bogdan şi Mihai Costăchescu ş. a. fiind incluse şi un număr de 39 de documente inedite. Cercetînd atent conţinutul documentelor editorii actualului volum au

⁷ Pentru diferitele analize şi determinări folosite de autoare vezi lista din monografie de la p. 6.